

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Дарин Войнов Тенев

за дисертационния труд на

Георги Илиев

„Отношението между епистемология и етика в литературната теория след

Франкфуртската школа”

за придобиване на научната и образователна степен „Доктор”

в област на висшето образование 2.1. Филология (Научна специалност – Теория и история на литературата)

Дисертационният труд на Георги Илиев „Отношението между епистемология и етика в литературната теория след Франкфуртската школа“ се състои от увод, седем глави, един екскурс, заключение и библиография, с общ обем от 326 стандартни страници. В библиографията са посочени сто двадесет и осем заглавия (но има автори и заглавия, които са коректно цитирани в тялото на труда – например, двете статии на Димитър Божков, критикувани на с.16).

Още в самото начало трябва да се отбележи сложността на темата, която е във фокуса на дисертацията, като тази сложност само нараства с избора на основните мислители, чиито съчинения се анализират. В центъра на работата е внимателното изследване и интерпретация на схващанията на Теодор В. Адорно, който справедливо е бил обявяван за един от най-трудните за разбиране теоретици на двадесети век. Останалите разглеждани имена (М. Хоркхаймер, В. Бенямин, Х. Арент, М. Фуко, Ю. Хабермас, Дж. Бътлър и др.) също представят предизвикателство пред изследователя. И следва да се каже, че с тези предизвикателства докторантът се е справил с лекота и по отличен начин. Не само основните тези и позиции са представени внимателно, коректно и ясно, но винаги е запазвана критическа дистанция, която е позволила на Георги Илиев методично и постъпателно през коментарите да развива своята собствена теоретична нишка, обвързана в края на работата с аргументирана етическа позиция.

Първата и втората глава се занимават съответно със схващането за епистемологията и етиката във Франкфуртската школа. Проследена е промяната в отношението към етиката, която от ранните (преди и по време на Втората световна война) възгледи на Хоркхаймер, където е мислена като подчинена на

епистемологическото възпроизводство на структурите на господство, преминава към опита да се промисли възможна морална позиция на критическата теория от страна на Адорно във втората половина на петдесетте и през шестдесетте години при удържането на острата критика срещу епистемологията и със съзнание за апориите на категорическия императив и идеята за чиста морална теория.

В тези две глави е предложена и убедителна интерпретация на начина, по който автори като Адорно наследяват и трансформират Хегеловата мисъл. Свободата, с която в анализите си на отношението между Адорно и Хегел Георги Илиев проследява философски нишки от Платон и Аристотел до Хусерл и Хайдегер, е впечатляваща. И все пак доброто познаване на цялата европейска философска традиция има своя ясен фокус върху Кант (мислен по-скоро като обект на анализ във франкфуртската критическа теория) и Хегел (мислен по-скоро като методологическа начална точка за целия проект на критическата теория). Кант и Хегел се оказват – явно или скрито – ключовите протагонисти в дебатите на критическите теории не само на Франкфуртската школа, но и по-късно, при нейните наследници.

Трета глава се спира върху Валтер Бенямин, чиито схващания започват да се коментират още в последната част на втората глава. В трета глава е изследвана една възможност за морална теория, която може да се изведе от „Съдба и характер“ на Бенямин и която е пренебрегната от Франкфуртската школа, но за сметка на това се оказва не без връзка с проектите на Юрген Хабермас, Джудит Бътлър и Мишел Фуко, разгледани в следващите, четвърта и пета, глави. Хабермас, Бътлър и Фуко са удачно избрани като представители на най-важни тенденции на критическата теория след първото поколение на Франкфуртската школа. Дисертационният труд изследва внимателно точките на близост и отгласване между тях, за да се насочи в шеста глава към взаимно оглеждане на Адорно и Фуко. Тук, след като показва как за ненормативната версия на моралното, развивана от късния Адорно, „ходът на мисълта може всеки момент да бъде прекъснат от абсолютно новите етически питання на своето време“ (с. 193-194) – поради което и „етиката на теорията“ е „етика на несъгласието и антиконформизма“ (с. 194), – Георги Илиев разкрива начина, по който в своята работа върху паресията от осемдесетте години Фуко успява да предложи алтернатива за моралното единствено на цената на отдалечаване от критическата теория и доближаване до историческите дисциплини (с. 210).

Седмата, последна, глава отново подема въпроса за отношението между Бенямин и Адорно, но този път през анализ на техните интерпретации на Кафка. Това е

единствената глава цялостно посветена на изследване на коментари на критическата теория върху автор на художествени произведения. Но този факт не бива да подвежда и да създава объркване – през цялата дисертация Георги Илиев внимателно е проследявал употребата на художествени примери в дискусиите върху епистемология и морал, ролята, която играе литературата в изграждането на конкретни аргументи. Така по отношение на художествената литература може да се каже, че дисертацията развива имплицитно три несводими една до друга насоки. От една страна, епистемологията и етиката са два от ключовите аспекти, през които литературознанието е задавало и задава изобщо въпроса за литературата. И следователно изясняването на отношението между епистемология и етика в онези съвременни хуманитарни дискусии, където то е играло централна роля – при Франкфуртската школа и наследяващите я съвременни критически теории, – има за задача да посочи основата, на която литературната теория може да пита за и чрез епистемология и етика. Тази първа страна е фонът на цялата работа и не е тематизирана изрично. От втора страна, дисертацията разглежда особената роля, която литературата играе оперативно в аргументативните стратегии на критическата теория при обсъждането на проблемите на епистемологията и етиката. В труда има една постоянна нишка, която проследява неизменното връщане към литературни примери, положения, заети от фикцията или фикционализиращи и т.н. Най-сетне, от трета страна, предложено е обсъждане на тематично (и вече не само оперативно) коментиран от Адорно и Бенямин писател. Седмата глава, разглеждаща отношението на двамата мислители към Кафка, се спира на въпросите за критиката на литературната метафизика, за отношението между литература и митологизиране, между литература и идеология, като показва по какъв начин – преди Хабермас – с работата си върху Кафка Адорно и Бенямин очертават едно „квазитрансцендентално основание на критическата теория“ (с. 221) през литературата, разкриваща несъвпадението на социалното със себе си, нетъждествеността на социалното. През цялата дисертационна работа е подчертавана ролята, която играе социалното в критическата теория, която обвинява традиционната теория, философията и епистемологията, че го забравят и не си дават сметка за собствената си поместеност в него и опосреденост от него. С последната глава обаче социалното е най-категорично разбулено като невъзможна сигурна основа за епистемологическа или морална теория тъкмо доколкото то – както показват коментарите върху Кафка – не е хомогенно, не е самотъждествено, не съвпада със себе си.

Дисертационният труд показва познаване на вторичната литература върху коментиранията автори, но демонстрира и изключителен самоконтрол при позоваването, като са избрани силни и представителни текстове, без впускане в самоцелна демонстрация на ерудиция. Добър пример за тази стратегия на писане може да се даде с втората глава, където като допълващи или възразяващи на Адорно са коментирани само възгледите на Славой Жижек, Роберт Пипин и Андрию Бауи, но пък те са анализирани в дълбочина. Това е спомогнало фокусът на работата да не се губи, като едновременно с това са подчертани и развити проблемните аспекти на обсъжданите въпроси. (Възможно е тази стратегия да не е била най-добрият избор по отношение на българския контекст, доколкото самата работа е част от този контекст и по-активният диалог с повече български автори, имали и имащи пряко отношение към критическата теория и наследството на Франкфуртската школа, несъмнено би допринесъл за по-бързото включване на дисертационните тези в течащите у нас теоретични дебати.)

Като възможна критика може да се посочи относително повърхностното обсъждане на Маркс, както и недостатъчното внимание, отделено на Ницше, от когото може да се изведе принципната перспектива, през която първото поколение на Франкфуртската школа и критическите теоретици след това ще поставят въпроса за епистемология, етика и тяхното отношение. Но това изглежда като следствие на съзнателен избор да се постави акцент върху Кант и Хегел за разплитането на така сложните дискусии върху епистемология и етика в съвременната теория.

Авторефератът представя изчерпателно и обективно всички основни идеи на работата. Приносите са посочени адекватно; някои от шестте точки, изброяващи приносите, включват повече от един принос.

Изследването надхвърля критериите за дисертационен труд и убедено подкрепям пред уважаемото научно жури присъждането на образователната и научна степен „доктор” на Георги Илиев.

Доц. д-р Дарин Войнов Тенев
(Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

София, 20.10.2017 г.